

Uit: Nieuw Israëlitisch Weekblad, 31 oktober 1969

Andreas Burnier en de discriminatie: Vrouwen en joden dat is bijna hetzelfde

Joop Bromet

Andreas Burnier (een pseudoniem, haar ware naam maakt zij liever niet bekend) debuteerde in 1965 met de roman *Een tevreden lach*, die twee jaar later met de Van-der-Hoogtprijs bekroond zou worden. Hierna volgden een verhalenbundel *De verschrikkingen van het Noorden* en dit jaar een nieuwe roman *Het Jongensuur* waarin zij haar oorlogservaringen beschrijft. Centraal in haar werk staat de discriminatie van de vrouw, waarbij het feit dat zij zowel homofiel als jodin is, twee voortdurende elementen zijn.

In 1931 geboren heeft zij gedurende de oorlog op verscheidene plaatsen in Nederland ondergedoken gezeten. De eerst jaren na de oorlog was zij beïnvloed door haar oorlogservaringen, calvinist. 'Eenmaal werd ik bezocht door een buitengewoon vies uitziende rabbijn, die mij voor het geloof mijner vaderen probeerde terug te winnen. Alleen al zijn uiterlijk riep een intense angst en aversie in mij op. Ik verweerde mij zo goed als ik kon tegen zijn geleerde aanvallen op het nieuwe testament. Hij kwam niet terug. Ik was tenslotte maar een meisje.' In haar lyceumtijd werd zij communiste. 'Aan de communistische scholing hield ik een 9 voor Algemene Geschiedenis over: ik wist alles van Bismarck.'

Na van haar 18-de tot haar 22-ste in Amsterdam gestudeerd te hebben doen innerlijke conflicten haar besluiten te stoppen.

Op haar dertigste hervat zij haar studie en doet enige jaren later doctoraal examen filosofie, waarbij zij zich in de sociologische richting specialiseert.

Zij voelt zich nu tot rust gekomen. 'De enige blijvende ik-voorstelling die in de loop der jaren is ontstaan, en die ik als achtergrondbeeld bij alle wisselingen in gedrag, stijl en overtuiging heb behouden, is de volgende: joodse man van in de veertig, op een huurkamer in een wereldstad. Van herkomst bijvoorbeeld Oost-Europees. Spreekt zeven talen met zeven accenten. Bezit twee pakken, en onder zijn bed een doos met familiepapieren en een medaillon van de half-Roemeense grootmoeder. Kan nergens over praten, omdat zijn herinneringen en ervaringen onbegrijpelijk zijn in de landen waar hij nu is. Praat alleen over concrete dingen. Heeft een zachte stem, en een bruine, glanzende blik.'

Een tevreden lach *beschrijft de ontwikkeling van een adolescent. Hoewel er autobiografische elementen inzitten en de transseksuele gevoelens van de hoofdpersoon een voorname plaats innemen is het zeker geen homoseksueel boek.*

Ik geloof dat veel vrouwen die intellectuele of creatieve gaven hebben ongelukkig zijn door de sociale rol die ze opgelegd krijgen. Bij mannen is dat heel anders. Die hebben veel meer keus en kunnen bij het kiezen van hun beroep alle kanten op. Vrouwen hebben een veel meer opgelegde taak in het leven te vervullen. Je kan na je middelbare schooltijd of studietijd misschien nog een paar jaartjes wat anders doen, maar daarna is ook onmiddellijk je positie bepaald.

Die ene bestemming voor de vrouw kan voor sommige mensen erg beklemmend werken. Als je nog jong bent denk je dat het aan de fysieke gesteldheid van de man of de vrouw ligt en niet aan de sociale rol die je krijgt opgelegd. Zo ontstaat dan bij sommige vrouwen de gedachte dat zij zich liever man voelen en vrij willen zijn in hun keuze.

Zoals bijvoorbeeld mensen als Renate Rubinstein zich ook minder thuis voelen in typisch vrouwelijke beroepen en ook liever in het gezelschap van mannen verkeren.

Precies. Veel mensen dachten dat dit boek (*Een tevreden lach*) een homoseksueel boek was. Maar dat is het duidelijk niet. Het is een universeel probleem: een meisje voelt zich beperkt door de sociale keuzemogelijkheid.

Aan de andere kant is het een picaresk boek en misschien wel het enige in de traditie van schelmenroman met een vrouw in de hoofdrol. Zelfs bij veel progressieven merk je dat de vrouw ten achter gesteld wordt.

EMANCIPATIE

Bij Kerouac in zijn *On the Road*, wat overigens een leuk boek is dat veel zaken doorbreekt, hebben de vrouwen een zeer traditionele rol: ze blijven huilen of zwanger achter en vervallen daardoor weer in het traditionele patroon. Op een gegeven moment beschrijft Kerouac een paar jongens die de bergen intrekken om daar een of andere mystieke gemeenschap te vormen. Een meisje wil mee waarop één van de jongens als commentaar geeft: 'Best, dan pakken we je boven op de berg.' Wat in mijn eerste boek als fysiek probleem is beschreven, zie ik nu als, in feite een sociaal probleem. In de ene sekse word je meer belemmerd dan in de andere.

Heeft u hierin nog een bepaalde ontwikkeling meegemaakt?

Ik denk dat ik door het beschrijven van deze nog als fysiek beleefde thematiek mezelf daarvan bevrijd heb. Juridisch zijn de vrouwen geëmancipeerd, sociaal niet. Zelfs bewegingen als van de hippies en provo bevatten meer emancipatie voor de man dan voor de vrouw.

Onder progressieve en revolutionaire jongerenbewegingen die vechten om bepaalde gedrags- en levenspatronen te wijzigen blijft de rol van de vrouw altijd dezelfde. In de communes bestaat dat dan meestal uit theezetten. Vorig jaar tijdens de mei-opstand in Parijs werden de meisjes ook belast met het verplegen van de gewonden. De stereotiepe rol.

Toch heb ik het gevoel dat u soms ook wel met een zekere zachtheid, zelfs trots over het vrouw-zijn spreekt. Zo staat in Het Jongensuur een passage waarin de S.D een bezoek brengt aan het huis waar u bent ondergedoken en u wegvlucht: 'Ik was elf en ik kan me nu wel verbeelden ook een jongen te zijn, maar ik had iets wat oom Christfried niet had en nooit zou krijgen: een moederlijk vermogen om te kalmeren, gerust te stellen, een warm gevoel van veiligheid geven.'

Ik geloof dat er veel dingen zijn die met het lijf samenvallen. Er is nog steeds een groot verschil, en dat klinkt misschien erg flauw, tussen man en vrouw, aangezien gedurende 1/3 van de maand het bloed van de vrouw meer naar de buik dan naar de hersenen stroomt. Fysiek is een vrouw ook meer aan haar lichaamsfuncties gebonden. Wie zei dat ook weer. Ik geloof Sartre: Een vrouw is haar lijf, een man sleept het mee als een hond aan een touw.'

De sfeer rond vrouwen is nu eenmaal anders dan die rond mannen. Ik stel mij voor dat de gevolgen van een ander soort fysiologie minder belangrijk worden maar toch wel blijvend zijn. Maar misschien is dit wel allemaal onzin en vooroordeel.

In Het jongensuur schrijft u: 'Vrouwen en joden dat is bijna hetzelfde.'

Ik heb hiermee willen uitdrukken dat het allebei gediscrimineerde minderheidsgroepen zijn. Inclusief de *Selbsthass* en de identificatie met de normen van de onderdrukkende groep.

Vrouwen, joden en negers zijn de traditionele zondebokken. Deze groepen dragen de onlustgevoelens van de anderen. De vrouwen hebben in het paradijs: 'de onschuld van de man gedood' en zijn daarom onrein, hetgeen vooral in de joodse godsdienst tot uiting komt.

De joden hebben de 'geïncarneerde God' gedood en moeten daarom vervolgd worden, en de negers 'willen de mensheid terugvoeren naar het dierenrijk.' Al deze groepen moeten de onlustgevoelens van de anderen dragen. Vrouwen die tot meer dan één minderheidsgroep horen, ondergaan dus een dubbele discriminatie. Als de negers straks geëmancipeerd zijn is het nog de vraag of dat ook geldt voor de vrouwelijke neger; als de studenten straks hun hervormingen krijgen is het nog de vraag of dat ook geldt voor vrouwelijke studenten.

GODSDIENST

Heeft u in de beschrijving van de Gereformeerde Kerk van Veendorp waar u in 1943 was ondergedoken een parallel met het orthodoxe jodendom willen trekken? Het was alsof zij het gebouw waarin zij hun God aanbaden met opzet zo weerzinwekkend mogelijk maakten. Mannen en vrouwen zaten apart. Het balkon bij het orgel was alleen toegankelijk voor mannen. Bij het bidden stonden alleen de mannen op.

Nee, dat is hier niet mijn bedoeling geweest. Ik heb daar natuurlijk wel jeugdherinneringen aan. Vrouwen die achter de tralies moesten toekijken, terwijl de mannen en jongens beneden druk bezig waren met de godsdienstoefening.

Bent u wel eens bij de Liberaal Joodse Gemeente geweest?

Nee, dat heb ik nooit meegemaakt.

Mannen en vrouwen kunnen daar bijvoorbeeld naast elkaar zitten.

Is dat zo? Nemen de vrouwen daar ook actief deel aan de dienst?

Niet expliciet. Ze lezen niet voor uit de Thora.

(Lacht) Een godsdienst die verschil maakt tussen mannen en vrouwen is een feodaal systeem en vervult een conservatief sociaaleconomische functie. Instandhouding van de godsdienst is daarom meewerken aan een feodaal systeem. Alle godsdiensten doen dat. Als je ergens gelijke bent is dat toch wel voor het aangezicht van God. Maar nee hoor, zelfs daar gaat het gelazer door.

Toch schrijft u God met een hoofdletter.

Doe ik dat? Ik ben het me niet bewust. Het zal wel het werk van mijn uitgever zijn. (Querido). Het hele gedoe daaromheen vind ik nogal kinderlijk. Ik deel niet de opinie van Van het Reve, dat je in Nederland geen literaire carrière kan maken als je God niet met een hoofdletter schrijft.

Toch schrijft u wel Duits, Duitsers etc. met een kleine letter.

Je zou dit een kinderlijke represaille kunnen noemen. Iets in de geest van praten over ‘moffen’. Dat is ook kinderachtig maar geeft toch een primitieve bevrediging.

In Het Jongensuur wordt u bezocht door een ‘buitengewoon vies uitziende rabbijn’.

Die man zag er gewoon vies uit. Net zoals pastoors. Ik heb niets speciaal tegen rabbijnen.

Opvallend is dat u zich nergens nadrukkelijk tegen uw joodse milieu afzet, zoals dat misschien wel in de lijn der verwachtingen zou liggen.

In mijn onderduiktijd heb ik in zoveel verschillende milieus gezeten, dat ik me niet tegen één bepaald milieu kan afzetten. Ze zijn allemaal bijna hetzelfde. Elk milieu heeft zijn leuke en minder leuke kanten. Zonder oorlog zou ik me misschien meer tegen mijn joodse milieu hebben afgezet, omdat ik dan niet de gelegenheid gehad zou hebben in zoveel verschillende milieus rond te kijken.

In De verschrikkingen van het Noorden wordt u in een bar in Kopenhagen aangesproken door een man die vraagt: "Are you a jew?" "No, I am not" antwoordt u 'reflexmatig'.

Dit hield vooral met de oorlog verband. Na de oorlog hadden veel mensen, en ik heel sterk, een dolle angst om als jood geëtiketteerd te worden. Alle joodse eigenschappen werden dan ook zoveel mogelijk verborgen. Bij mij heeft het zo'n twintig jaar geduurd voor ik hier überhaupt over kon praten.

In Een tevreden lach belt Simone, de hoofdfiguur, nadat ze haar vriend is kwijtgeraakt in Brussel de Action Juive op om zich aan te melden voor het leger. Waarom juist een joodse organisatie?

Die organisatie bestaat uiteraard niet. Het zijn reminiscenties aan een vluchtig contact met de illegale joodse immigrantenbeweging, dat ik in die tijd heb gehad. Men probeerde toen via Cyprus in het Midden-Oosten te komen. Het is zuiver een persoonlijke herinnering. In die tijd wilde ik naar Israël. En in het leger.

En nu?

Niet.

Waarom niet?

Israël is een gezond pioniersland. Ik geloof niet dat ik daar op mijn plaats zou zijn. Ik voel mij gelukkig in het decadente Europa.

De positie van de vrouw is in Israël anders dan hier. Zij neemt veel doelbewuster deel aan het economisch en sociale leven.

De politiek van de vrouw is daar zonder meer uitzonderlijk. Opvoeding van de kinderen is ook veel eleganter opgelost. Tenminste in de kibboetsiem. Het is ook uitzonderlijk dat een vrouw minister van buitenlandse zaken kan worden en later zelfs aan het hoofd van een land kan staan. Niet zoals hier waar het C.R.M als een soort zoethoudertje moet fungeren onder het mom van 'wat zijn we toch progressief.' Je kan dat vergelijken met het toetreden van één neger tot de senaat.

U bent in Israël geweest?

Neen, ik zou er wel heen willen maar dan zuiver uit culturele belangstelling. Zo zou ik ook graag Egypte willen zien. In ieder geval lijkt het me een interessant land. Als ik een jood uit een Oost-Europees of Arabisch land was dan zou ik er waarschijnlijk heen gehold zijn.

Tijdens de Zesdaagse oorlog heb ik geld gegeven. Hoewel het wel jammer was dat zoveel dubieuze rechtse figuren toen ook achter Israël stonden. Vooral de hysterie die zich in Duitsland van de mensen meester maakte vond ik heel erg. Mijn sympathie is echter gegroeid nu Israël van underdog tot gehate upperdog is geworden. Ik zal dit even nader verklaren. In de tijd van voor de Zesdaagse oorlog vond ik het minder interessant dan tegenwoordig. Nu is het een volwassen staat geworden met alle sympathieke en onsympathieke trekjes die daarmee samenhangen. Het is een land als ieder ander land. Ik kan alleen moeilijk begrijpen waarom ze de Palestijnen niet hebben laten assimileren, maar ik geef toe dat het hoogmoedig is dat vanuit Europa te willen beslissen.

Renate Rubinstein's boek *Jood in Arabië, Goi in Israël* geeft een mooie beschrijving van een Arabische vrouw die uit haar huis gezet wordt en trekt daarbij en parallel met een joodse vrouw in 1941. Het enige wat je bij zo'n situatie kan denken is zielig, de dupe. Toch vind ik Israël zo plezieriger dan toen het een soort idyllisch Walden was.

De keuze van veel linkse mensen om pro-Arabisch te zijn vind ik kolder. Als er iets rechts en feodaal is dan zijn het wel de Arabische landen. Als je je links wilt voelen kan je hooguit tegen allebei zijn.

In Het Jongensuur overdenkt u uw ervaringen tijdens de tweede wereldoorlog door te schrijven: 'Ik had nooit luizen gekregen in de oorlog en ik had nooit met de jongens geneukt. Het waren de enige twee dingen die ik zelf had kunnen voorkomen.'

Een uitspraak die te vergelijken is met de monoloog over de tweede wereldoorlog van Jan Cremer die hij besluit met: 'en ik leerde poepen op een potje.' (Ik, Jan Cremer) Ziet u de parallel?

Ja, het is de eigen trivialiteit.

Het relativeren van de oorlog.

Inderdaad, wat er ook voor schokkends gebeurt, tegelijkertijd speelt zich een triviale geschiedenis van individuen af. En voor dat individu is dan de eigen geschiedenis wellicht nog het belangrijkste.

De man wiens winkel tijdens de ondergang van het Romeinse Rijk verwoest werd, zal niet aan deze tijd hebben teruggedacht als de ondergang van een cultuurperiode.

Ondanks dit heeft u, zoals u schrijft 'een diepe moffenhaat.'

Ik heb de pest aan Duitsers. Het is zelfs zo erg dat toen twee Duitse meisjes van een jaar of zestien mij van de zomer de weg naar Paradiso vroegen, mijn eerste gedachte ‘immer gerade aus’ was. Ik heb ze tenslotte toch de weg gewezen. Ik weet dat het niet juist is: ‘we moeten anti-nazi zijn, niet anti-Duits’, maar toch. Zelfs heb ik moeite om Kafka in het Duits te lezen, terwijl de arme man er natuurlijk helemaal niets aan kan doen.

De anti-Duitse mentaliteit weerspiegelt zich ook in uw protest tegen de vrijlating van de oorlogsmisdadigers in Breda?

Ja. Het is niet zozeer tegen deze drie mensen gericht. Maar ik vond het ronduit belachelijk de Duitsers hiermee een plezier te doen.

In Nederland spelen er momenteel twee zaken. Ten eerste de domineesmentaliteit van niet in de hemel komen als je niet barmhartig bent. Dit kan ook de marxistische hemel zijn. Ten tweede de druk van Duitsland. Het bezoek van de Bondskanselier. De goede economische betrekkingen. Overigens geloof ik wel dat ze vrijgelaten zullen worden. Hetzij langs legale weg, hetzij langs illegale weg.

Afgezien van deze zaak is het altijd verkeerd naar de pijpen van de Duitsers te dansen. Duits zou als verplicht vak op de scholen afgeschaft moeten worden. Ik geloof dat Duits op de lijst van wereldtalen de zevende plaats inneemt. Spaans staat daar ver boven. Laten ze Duits maar facultatief maken.

Het Spaans heeft trouwens ook een veel mooiere literatuur.